

Getande raadsels

Getande raadsels is een ode aan de vriendschap en een eerbetoon aan de kunstenaar Hugo Claus (1929-2008). Chaotisch zijn de herinneringen van Patrick Conrad allerm minst, hoewel hij het tegendeel beweert. Conrad benadert zijn onderwerp met tederheid, wat de aarzelende herinneringen verklaart. De tegenstrijdigheden die hiermee gepaard gaan zijn eigen aan het genre. In het lange gedicht Het graf van Pernath schrijft Hugo Claus zelf: 'Jij wist, jij, hier in ballingschap geschoven// dat er geen rust is hier beneên// en ook geen moederland daarboven.' De ongrijpbaarheid die Claus aan Pernath toerekent, heeft Conrad ook bij Claus herkend.

Twee mannen leren elkaar kennen in de gouden jaren zestig, Patrick Conrad en Hugo Claus. Die laatste is op dat moment al un monstre sacrée van de Nederlandstalige letteren. Claus maakt een overdonderende indruk op de jonge schrijver Conrad, een van de medeoprichters van het legendarische dichterscollectief The Pink Poets, waartoe ook Hugues C. Pernath behoorde.

De ontmoeting van Conrad en Claus is het begin van een levenslange vriendschap en een tomeloos gedeelde passie voor literatuur en kunst. Patrick Conrad heeft zich bij het schrijven van zijn herinneringen aan Claus aan deze bron gelaafd: vriendschap, literatuur en kunst. Op subtiële wijze heeft Patrick Conrad genoteerd hoe het was, hoe hij was, hoe zij waren. Maurice Williams die in Een bezoek aan het prinsengraf het werk van Paul van Ostaijen bezingt, Gaston Burssens die dezelfde Van Ostaijen beschrijft in Paul van Ostaijen zoals hij was en is, Claus over Pernath en dus nu Conrad over Claus... Patrick Conrad zet hiermee een traditie voort die het voorrecht der allergrootsten is.

Patrick Conrad

Getande raadsels

Herinneringen aan Hugo Claus

Meulenhoff | Manteau

Voor Veerle

Silence, exile and cunning.

James Joyce

Zonder liefde is dit verhaal ondenkbaar. Ik weet ook dat dit graven naar het verleden onvermijdelijk in onbewuste leugens zal uitmonden. Want wie op wat voorbij is terugblijkt, liegt per definitie, al was het omdat de verbeelding en de nostalgie hem parten zullen spelen wanneer hij op een onoverzichtelijke chaos van indrukken, momenten, gesprekken, tafereeltjes, geuren en klanken, toevalligheden, opwellingen en ontgoochelingen zal stuiten. Al was het omdat met de tijd alles troebel maar groter en mooier lijkt.

Eerste ontmoeting

Het moet in november zijn geweest. Want het regende niet, het zeverde. Zoals tijdens de reis van Gent naar Brugge en weerom in *Het Teken van de Hamster*.

Ik weet niet meer hoe of waarom ik die dag, met mijn moeder nog wel, in de verlaten cafetaria van Brussel Centraal ben beland. Het was in 1967 en ik had twee boeken op zak: mijn pas verschenen verzamelbundel *mercantile marine engineering* en de achtste druk van *Omtrent Deedee*. De eerste druk, die ik in 1963 in de Antwerpse boekhandel van Angèle Manteau op de hoek van de Keizerstraat en de Minderbroedersrui kocht, had ik uitgeleend en nooit teruggekregen. Ik was tweeën-

twintig jaar en had mij op de Franstalige filmschool in Brussel laten inschrijven. Want zoals mijn held die net in de Ardennen met de medewerking van de Belgische luchtmacht en de Pantsterschool van Stockem *De vijanden*, een oorlogsfilm met tanks en jeeps en verminkte lijken en ontploffingen, in de sneeuw had geregisseerd, wilde ik niet alleen de revolterende, arrogante, subversieve, romantische en geniale dichter zijn voor wie de vrouwen vallen en niet-uitverkoren mannen vluchten, maar ook filmregisseur worden, met als enig doel op mijn vijftigste *De verwondering* te verfilmen.

‘Weet je wie zojuist is binnengestapt?’ vraagt mijn moeder. ‘Hij zit achter jou en heeft inderdaad de kop van een Romeinse keizer.’

Ik kon het antwoord raden en durfde mij niet om te draaien. Wie anders dan Claus leek er in Vlaanderen, ondanks de wanhopige pogingen van Hubert Lampo, op die Romeinse heersers van wie de verweerde borstbeelden in Rome over de stilte in villa’s en paleizen waken? Niemand had de kop van Claus. Die fascinerende kop waar men veertig jaar later in de Antwerpse Permeke Bibliotheek een tentoonstelling aan zou wijden.

Op geen vijf meter van me af zat de man die ik nooit in levenden lijve had ontmoet en die ik sinds mijn zestien jaar niet alleen om zijn werk maar ook om zijn persoon bewonderde: de absolute, ongenaakbare schrijver die de vrijheid belichaamde, de auteur van de niet te evenaren *Oostakkerse gedichten*, de rebel die al honderd

levens had geleid, de charmeur die Françoise Sagan, Fellini en Fidel Castro tutoyeerde.

Normaal gesproken valt men zo iemand niet lastig, vooral niet wanneer hij in gedachten verzonken op de trein naar Nukerke zit te wachten. Maar ik droomde al zes jaar van dit moment en al voelde ik de grond onder mijn voeten wegzakken, toch besloot ik hem, bij wijze van inleiding, mijn verzamelbundel te geven. Zo zou ik de meester niet met lege handen storen, zoals de onbeschaamde bewonderaars die op de meest ongelegen momenten om een handtekening komen vragen.

Ik keek naar hem zoals hij waarschijnlijk in december 1947, achttien jaar oud, naar Antonin Artaud keek toen hij de gehavende dichter, die pas uit het psychiatrische instituut ontslagen was, in Parijs, in le Bar Vert, rue Jacob, zag zitten: gefascineerd en geterroriseerd, als door een tandeloze, vernielde maar gedroomde vader.

Wat volgde was een vreemd gesprek vol aarzelingen en gestotter van mijn kant, vol geveinsde belangstelling en beleefde formules van zijn kant. Hij zou op de trein mijn bundel met de grootste belangstelling lezen. Ik waarschuwde hem voor de talrijke zetfouten die in werkelijkheid taalfouten waren. Het speelde geen rol of hij werkelijk wist wie ik was: heel even gaf hij mij de indruk dat ik bij de groten hoorde. Later heb ik begrepen dat Hugo, die als dichter als geen ander de woorden kon doen dansen, in een gewoon gesprek zijn

ongemak steeds achter de meest uitgezochte delicaatheid verstopte.

Voor wij van elkaar afscheid namen, bekeek hij mij van achter zijn donkere glazen. Ik wist toen nog niet dat hij in 1946 als seizoenarbeider in Chevières zijn hoornvlies door kalk in een suikerfabriek had verbrand. Voor mij was die zonnebril niets meer dan een geheimzinnige pose, eigen aan beroemdheden die niet wensen herkend te worden en de volgende decennia zou ik net als hij, zelfs in het holst van de nacht, mijn blik achter ondoorzichtige brillenglazen verbergen.

Achteraf bekeken moet ons gesprek niet langer dan twee minuten geduurd hebben. Hij gaf mij een stille hand. De hand die, zoals hij mij dertig jaar later tijdens een van die typische, saaie *namedropping parties* in het Zuiden arglistig in mijn oor fluisterde, ooit de hand van Sinatra had gedrukt.

Foto

‘Fotogenie’ wordt in het woordenboek omschreven als ‘stralende aantrekkelijkheid’ of ‘het nalaten van een voordelige indruk’. Weinig mensen hebben deze oneerlijke en benijdenswaardige gave van de goden geërfd. Maar diezelfde goden moeten zich, die beruchte vijfde april 1929 om negen uur ’s avonds in het Sint-Janshospitaal te Brugge, wel degelijk met de nodige vlijt over Hugo’s wieg gebogen hebben. Ik ken inderdaad wei-

nig schrijvers die zo vaak gefotografeerd werden en met dezelfde veranderlijke maar bestudeerde pose voor de gretige lens van beroemde portrettisten en fotografen hebben geposeerd.

Het begon al heel jong. Wanneer hij in 1934 als eerste communicant voor de fotograaf staat, doet hij dat al meer bestudeerd dan een doorsneejongetje van vijf. Een normaal kind zou pal voor de camera gestaan hebben, zijn gewicht veilig over beide voeten verdeeld, een beetje plomp, een beetje stijf en ongemakkelijk in zijn carnavalskostuum. Zijn gecommandeerde glimlach zou op een grimas lijken en in zijn bange blik zou men een zweem van wantrouwen en onbegrip kunnen opvangen.

Onze communicant echter leunt nonchalant tegen een vergulde zuil, de beentjes parmantig over elkaar gekruist, driekwart profiel, een beetje uitdagend, het hoofd lichtjes gebogen, de blik al op oneindig, en met op de lippen die ondeugende, spottende glimlach die hem nooit zal verlaten.

Tweede ontmoeting

Zes jaar duurde het voor ik weer oog in oog met de Schrijver stond. Ik was hem natuurlijk vluchtig op eindeloze poëzienachten en andere literaire manifestaties tegen het lijf gelopen, waar het nooit tot een noemenswaardig gesprek kwam. In de bar, achter de scène, zat

Hugo als eerstecommunicant (archief auteur).

Hugo meestal aan tafel met de groten, Mulisch, Reve, Nooteboom, Vinkenoog, Campert, Hermans, omringd door een hofhouding van vleiers, knechten, krolse konkelaars en smachtende halfgoden. Hij trad gewoonlijk als laatste op, bij dageraad, als een rots in de branding, zoals men van hem verwachtte, terwijl mij toen nog de ondankbare taak toekwam om met mijn verzen, terwijl de zaal volliep, het rumoer te overstemmen.

Claus bleef mij inmiddels dagelijks verwonderen. Terwijl ik in Antwerpen bezig was al feestend de wereld te veranderen, reisde hij onder meer opnieuw naar Cuba en keerde terug met niets minder dan twee opera's in zijn hoofd, *Reconstructie*, waarvan hij samen met Harry Mulisch het libretto schreef en waarvoor Louis Andriessen en Peter Schat de partituur verzorgden, en *Morituri*, in samenwerking met de componist Bruno Maderna. Vergeleken met zijn internationale inzet om het imperialisme aan de kaak te stellen, was de lokale oorlog die ik met de nieuwe realisten voerde of mijn polemieken met een paar onbenullige, hilarische Limburgse literaire curiositeiten weinig in tel.

Maar ik was jong en onbezonnen en dacht dat het volstond om talent te hebben om de wereld te veroveren. Het was Hugo die me met de tijd duidelijk maakte dat talent zonder arbeid, wilskracht, doorzettingsvermogen en een zweem van intelligentie niets betekent. Ik had nog een lange weg af te leggen om met Claus dat soort geestelijke vader-zoonrelatie op te bouwen die

hij als jong redactielid van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* met Herman Teirlinck had gekend.

Tweede ontmoeting dus. Het was in de zomer van 1973, op een zondag, in Amsterdam. Ik was natuurlijk te vroeg op de afspraak. De stad ontwaakte en de eerste verleggen zonnestralen streelden de gevel van het gerestaurerde pakhuis dat hij sinds 1971, eerst met de Nederlandse actrice Kitty Courbois, aan de Raamgracht bewoonde. Want Claus had andermaal Vlaanderen, waar hij zijn leven lang een aanslepende haat-liefde-verhouding mee zou hebben, voor een tijd de rug toegekeerd. Ik besloot dus om een paar uur op een terrasje niet ver ervandaan mijn confrontatie voor te bereiden, want het was de eerste maal dat hij mij thuis ontving en daar was in mijn ogen een bepaald protocol aan verbonden.

Mijn andere literaire voorbeelden in die verre tijden waren Saint-John Perse, Lautréamont, Flaubert, Truman Capote, Oscar Wilde, Ezra Pound, Jean Cocteau, Jean Genet, Pierre Guyotat, Georges Bataille en wat de Vlamingen betrof, naast Claus, Van de Woestijne, Paul van Ostaijen, Hugues C. Pernath en Freddy de Vree. Toevallig waren de laatste twee de onwrikbare schildwachten die men moest weten te versieren, wilde men 'den Hugo', over wie ze als een schat waakten, in eigen persoon benaderen.

Freddy had ik leren kennen toen ik achttien jaar was. Ik keek geweldig naar hem op omdat hij als jonge knaap bij de Franse uitgever J.J. Pauvert een monografie over Boris Vian had gepubliceerd. Hij was belezen en arrogant en vooral, hij behoorde tot de kring van intieme vrienden die zich rond Claus bewogen. Als Hugo een secretaris had willen aanwerven, dan zou Freddy als eerste voor de baan gepostuleerd hebben. Hij wist alles over Hugo en is helaas te vroeg heengegaan om zijn volwaardige biograaf te worden. Het was ook Freddy die deze tweede ontmoeting mogelijk maakte. Het spreekt dus voor zich dat hij die zondag in Amsterdam aanwezig was om Hugo te beschermen en mij als geleider te dienen.

Claus betrok vier etages in het gerenoveerde pand, Raamgracht nr. 7, door een ijzeren wenteltrap met elkaar verbonden. Ik kende toen het woord nog niet, maar vandaag besef ik dat hij waarschijnlijk de loft had uitgevonden. Alles was groter dan normaal, de sofa's, de tafel, de bibliotheek, en toch leek de ruimte leeg. Deze verfijnd koele stijl zou ik later in al zijn woningen en huizen terugvinden, zelfs in het Zuiden, waar hij een hardnekkige strijd voerde tegen de algemeen aanvaarde, kitscherige Provençaalse gezelligheid. Het zou tot in de jaren negentig duren voor hij eindelijk in Zuid-Frankrijk, op de berg van Croagne, na een zwaar auto-ongeval en om zijn vrouw te behagen, die vervloekte open haard die hij te knus vond, in huis zou dul-

den. Zoals de zeldzame auteurs die dagelijks de chaos van hun onoverzichtelijke innerlijke rijkdom al schrijvend trachten te ordenen, hield Hugo van monnikachtige interieurs, waarin al wat overbodig was of hem van zijn taak kon afleiden, ontbrak. Ook zijn werkka-
mers getuigden steeds van de strakste eenvoud: kale wanden, een houten tafel, een paar gelijkde schoolschriften, een stapel witte vellen, soms een inktpot, mooie vulpennen en keurig gerangschikte potloden. Nooit zag ik hem voor een schrijfmachine of een computer zitten. Tot het einde bleef hij met de hand schrijven, met dat zorgvuldige, leesbare handschrift dat zo herkenbaar was. Ik herinner mij ook weinig schrappingen. Hij schreef liever een tekst volledig over dan er eindeloos in te schrappen. Hij tekende de woorden op het papier in een geduldig ritueel dat de oosterse kalligrafie benaderde. Schrijven had iets organisch en voor hem was het manuscript de enige aanvaardbare manier om een tekst tot leven te roepen en aan het papier toe te vertrouwen voor het, ten prooi aan de kritiek, in boekvorm verscheen.

Ik vergat alle mooie zinnen die ik had voorbereid en zei niets. Luisterde naar Freddy, die vertrouwelijke grapjes maakte en keek naar de monolithische man die in een zonnestraal op de sofa tegenover mij een beetje afwezig, als een werkeloze dilettant zat te roken. De ridder van de rare woorden, zoals hij zichzelf ooit be-

schreef, had het jaar voordien evenwel vijf boeken gepubliceerd: de klassieke verzen *Heer Everzwijn*, de lichtere bundel *Van horen zeggen*, en drie toneelstukken: *Het leven en de werken van Leopold II* (29 taferelen uit de Belgische oudheid), *De Spaanse hoer*, een toneelbewerking van *La Celestina* van Fernando de Rojas en *Tand om tand*, waarin hij tegen het Vlaams-nationalisme uitvalt. Wat was ik hier in godsnaam komen zoeken? Ik had hem niets aan te bieden en wilde hem niet met mijn duizend vragen lastigvallen. Hugo was duidelijk ons eerste contact in het centraal station van Brussel vergeten en wist waarschijnlijk niet eens waarom Freddy mij had meegenomen. Maar hij hanteerde de leugen met een zeldzaam raffinement en behandelde mij, al was het afstandelijk, alsof hij er zelf op aangedrongen had dat ik zijn zondagsrust kwam verstoren. Waar zat hij aan te denken? Aan *Oedipus*? Aan mogelijke varianten in de tekst van *Dag, jij* of *Schola Nostra*? Hij leek ver weg, maar toonde zich ontspannen, wat hij in de omgang niet altijd was. Was het een van die dagen dat hij besloten had alles leuk te vinden?

Het antwoord lag voor de hand: tegenover mij zat een verliefde dichter. Dat begreep ik althans toen zijn nieuwe levensgezellin onaangekondigd met niets om het lijf de wenteltrap kwam afgelopen en zonder naar me om te kijken vroeg of Hugo de tickets voor Malta had besteld. Zij heette Sylvia, was jong, bloedmooi en zou twee jaar later als de goddelijke, vrijgevochten

Emmanuelle in de gelijknamige film de planeet veroveren. En Malta was het eiland waar Freddy zich op het einde van zijn leven, dat hij op zijn beurt met Sylvia deelde, in de zomer terugtrok. De wereld, weet ik nu, zit soms raar in elkaar.

Wat ik mij van die dag nog herinner is dat wij de namiddag in een Japans restaurant doorbrachten en ik toen heb begrepen dat Hugo het vooral niet over literatuur wilde hebben en eigenlijk niets liever deed dan rodde-len, ondeugende verhalen vertellen en stoute grapjes maken. Het was de eerste keer dat wij samen lachten, wat wij de komende dertig jaar met de zotheid van de wereld zijn blijven doen, wat er ook gebeurde, tot onze laatste nacht samen en er om weinig nog te lachen viel.

Waar is Hugo?

Vooraf wanneer Hugo en Veerle in de Provence verbleven, zagen we elkaar bijna dagelijks. Vanaf 1988 woonden we op een paar honderd meter van elkaar. Met de tijd zijn wij ieder om de beurt een paar keer in de streek verhuisd en nam die afstand wel eens toe, wat niet belette dat we het contact nooit verloren. Ik was niet naar het Zuiden verhuisd om een Vlaamse kolonie te stichten en mij met landgenoten te omringen. Maar de bevooroordeelde momenten met Claus waren een uitzondering.

‘Waar is Hugo?’

Zo klonk de rituele vraag die ik Veerle telkens weer stelde, wanneer ik in de late namiddag, als de grote hitte voorbij was, onverwacht bij hen kwam binnengewaaid en zij in de uitgerekte schaduw van de linde op haar terras zat te lezen of te mijmeren. Want net als zijn moeder destijds in Ten Hole, had Hugo in de Provence ook een linde voor zijn huis geplant.

‘Het ventje zit te werken, boven in zijn bureau.’

Daar bracht hij zijn dagen door: in de koelte van zijn werkkamer. Als een monnik, ver van het rumoer van feestende vrienden in de tuin, van het luidruchtige gestoei in het zwembad, van het aanslepende gezeur van de krekels. Daar overwon hij de eenzaamheid waar alle schrijvers van vergaan, met maagpijn pennend tot de letters voor zijn ogen begonnen te tolleren.

Maar wanneer hij door het open raam de ijsblokjes in mijn glas hoorde vallen, duurde het niet lang of hij kwam naar beneden. Langs de versleten stenen trap, op blote voeten, met bloeddoorlopen ogen, kapot van het denken maar met op de lippen de brede glimlach van ondeugende kinderen die aan hun huiswerk ontsnappen en met de groten van de zwoele avond en de zonsondergang mogen genieten.

Niets is zo vulgair als een zonsondergang, beweerde hij dan, terwijl hij er met een pervers genoegen van achter zijn donkere glazen naar keek en wij met veel wijn

en weinig woorden de zachtheid van het leven aan ons lieten voorbijgaan.

En telkens weer zei ik dat het niet mijn bedoeling was om hem hoe dan ook te storen, terwijl ik naar zijn vingers keek, die nog krom stonden van het schrijven.

‘Integendeel’, lachte hij. ‘Elke uitvlucht is goed om niet te werken.’

‘Waar ben je mee bezig?’ Ik wist dat de vraag hem ergerde en kende het antwoord.

‘Niets bijzonders. Ik modder wat aan.’ En dan, met een zucht: ‘Geloof mij of niet, deze keer is het zover: ik kan het niet meer.’

Hij kon niet meer schrijven, zeurde hij. En het klonk alsof hij het meende.

Claus heeft steeds aan zijn mogelijkheden getwijfeld. Vanaf zijn eerste roman, *De Metsiers*, die hij ondanks de lovende kritieken (Vlaanderen had zijn wonderkind ontdekt) beneden peil vond. Hij ontkende de veelzijdigheid van zijn genie niet. ‘Maar vergeleken bij hen die het echt kunnen,’ zei hij, ‘kan ik niets.’ Hij had de natuurlijke bescheidenheid eigen aan die zeldzame kunstenaars die zichzelf hoge eisen stellen.

Het jaar daarop verschenen dan, als uit het niets, de teksten waar hij niet over wilde praten en in het geheim zo gedisciplineerd aan sleutelde: een zeldzaam essay, bijvoorbeeld, getiteld *Teirlinck Academisch*, gevolgd door de vertaling en bewerking van Federico García Lorca’s *Het huis van Bernarda Alba*, het magistrale verhaal

De zwaardvis, en bij de bibliothele uitgeverij AMO in Amstelveen het verhaal *Kort dagboek*, de poëziebundels *Zacht* (herwerkte gedichten die vijfendertig jaar voordien al in de bundel *Een huis dat tussen nacht en morgen staat* verschenen), *Voor Jan Saverijs*, *Ode aan Fons Rademakers*, *Pjeroo's song*, *Georg Büchner* en *Perte totale*, zestig schetsen en zestig gedichten ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag.

Waar was Hugo?

In zijn wereld, in de chaos van zijn dromen, in het grote labyrint van zijn teksten, in zijn denkbeeldige decors, in zijn theater, in zijn films, in de slordige encyclopedie die hij in zijn hoofd had opgeslagen. In de krampachtige eenzaamheid van de kale kamers waarin hij zich met zijn spoken terugtrok om, ver van onze schaamteloze blikken, dag na dag zijn literaire arbeid te verrichten.

En waar is hij nu?

Hopelijk niet in een al te groot gezelschap. Want dan voelt hij zich waarschijnlijk weer ongemakkelijk, zoals vroeger, toen hij zich als een verlegen kind gedroeg wanneer hij, bedwelmd door hun voorkomendheid, omringd was door een kudde onbekenden.

Nachtmerrie

‘Ik sta, midden in de nacht, op het perron van een dorpsstation, omringd door polders en zompige weilanden, bijvoorbeeld ergens tussen Nazareth en Jabbeke, nergens dus. Het regent pijpenstelen. Water sijpelt van het zinken afdak op het asfalt. Rechts van mij, aan het andere uiteinde van het perron, ontwaar ik een groep van een dertigtal ineengedoken, zwijgzame schimmen met beige regenjassen die zoals ik op de trein wachten. In de verte hoor ik koeien loeien, of zijn het wolven die huilen omdat het – dat was ik vergeten te zeggen – volle maan is?’

Ik sta daar wat te rillen tot ik een paar minuten later de trein hoor aankomen. Hij komt puffend en knarsend het station binnengereden zoals in 1895 de stoomtrein in de film van Louis Lumière het station van La Ciotat binnenrijdt.

Ik kijk wezenloos toe hoe de andere reizigers in de ouderwetse wagons instappen en verroer geen vin.

Nadat de trein fluitend in de duisternis is verdwenen, merk ik dat een van de reizigers zoals ik op het perron is blijven staan. Waarom ik niet ben ingestapt weet ik niet. Het was waarschijnlijk de enige nachttrein die in dit godvergeten gat stopte. Ik blijf aan de grond genageld en besef dat ik geen voet kan verzetten. Na een poosje komt de man naar me toe gestapt. Hij is veel groter dan ik, een logge, druipnatte reus met een gebroken

neus. Zijn zware bottines met ijzeren tippen weerklinken als een dreigend gevaar in de nacht. Ik versteen van de schrik. Het monster stopt op een halve meter van mij, kijkt mij scheel in de ogen, ademt zwaar, stinkt uit zijn bek. En al heb ik mijzelf niets te vergeven, ik vraag om vergiffenis.

Dan haalt hij grijnzend van onder zijn regenjas een bijl tevoorschijn die hij met gestrekte armen hoog boven zijn hoofd houdt, klaar om met een verschrikkelijke houw mijn hersenen te doorklieven. Dat duurt een paar seconden. Bliksems verscheuren de wolken. Ik sluit de ogen. Op het moment dat de bijl mijn schedel raakt, word ik met een ijzingwekkende schreeuw wakker. Nat, misschien van het zweet, misschien van de regen in de droom.'

Dit vertelde Hugo mij tijdens een ontbijt in het Zuiden. Ik logeerde met mijn toenmalige vrouw bij de 'Clausjes', omdat wij in volle verbouwingswerken zaten. De nacht voordien had hij iedereen wakker gegild. Het was een hartverscheurende kreet, de doodskreet van iemand die terechtgesteld, erger, van een zwijn dat geslacht wordt. Hij droomde dit al jaren, zei hij. Steeds dezelfde nachtmerrie die bleef terugkomen, met steeds meer nutteloze maar gruwelijke details.

Al excuseerde hij zich voor de hinder, ik zag aan zijn ondeugende lachje dat hij er de grootste pret aan beleefde.

Foto

De foto is van Ed van der Elsen. We zijn in Parijs, in Saint-Germain-des-Prés, in 1952. Hugo zit in een café aan een kleine formica tafel en kijkt met opgetrokken wenkbrauwen door de regendruppels op de bedauwde ruit naar buiten. Wij zien niet wat hij ziet, of misschien valt er helemaal niets te zien en doet hij alsof hij kijkt, om zijn beste profiel naar de camera te keren. Hij is drieëntwintig, maar ziet er met zijn Roman lover-snorretje iets ouder uit. Zijn haar is donker, alsof het geverfd is. Zijn gezicht is hoekiger dan toen ik hem vijftien jaar later leerde kennen, maar hij tuit reeds de lippen en zuigt zijn wangen naar binnen om ze uit te hollen, wat hij zijn leven lang zou doen wanneer hij wist dat men hem fotografeerde. Hij zit er nog niet lang want hij heeft nog steeds zijn modieuze pied-de-poulewinterjas aan, en de asbak is leeg. Heeft hij met iemand afgesproken? Met Simon Vinkenoog? Met Gerrit Kouwenaar, Corneille, Appel, Alechinsky? Of met Boris Vian of Jacques Prévert, van wie men verwacht dat zij elk moment de foto kunnen binnenstappen?

Ginder ver, in het Noorden, verschenen bij de Bezige Bij de roman *De hondsdagen* en bij Stols de poëziebundel *Tancredo infrasonic*. Twee klassiekers uit de Vlaamse literatuur. Hij alleen weet het en dat is precies wat de mooie banneling ons, een beetje hautain, op deze foto toont.

Emmanuelle in Amerika

In 1990 werd *Het Sacrament* op het Filmfestival van Cannes geselecteerd voor *Un Certain Regard*, een programma dat deel uitmaakt van de officiële selectie. Wij verbleven in een appartement met uitzicht op zee en de sneltrein Marseille-Ventimiglia, die om de twintig minuten door de achtertuin voorbij raasde.

Het Sacrament had een jaar in beslag genomen en Hugo, die als schrijver aan de stilte gewend was, herontdekte het plezier dat men kan beleven om met een groep medewerkers gezamenlijk aan een project te werken. In Cannes, waar hij om de haverklap een oude bekende tegen het lijf liep, voelde hij zich als een vis in het water, hij die zevenendertig jaar voordien, in 1953, zijn eerste vrouw Elly Overzier, die met Anna Magnani in een rondreizend stuk door Italië toerde, tot in de filmstudio's van Cinecittà had gevolgd. Hij hield het schrijven voor bekeken, zei hij en ging alleen nog filmen, drie of vier films per jaar, zoals Fassbinder in Duitsland.

Hij stelde mij voor om samen twee synopsissen per dag te schrijven. Het was gewoon een kwestie van discipline, want aan ideeën kwamen wij niet tekort. Dat waren er zevenhonderd per jaar. Daar moesten wel een viertal pareltjes tussen zitten die hij dan tot een scenario zou uitwerken dat hij zelf zou verfilmen.

Ik herinner mij nog de openingsscène van onze eerste synopsis: 'Vlak, verlaten Vlaams landschap in de

sneeuw. In de verte, onder een kale knotwilg, telt een boer geduldig zijn kloten.' Hoe het verhaal zich verder afspeelde is mij ontgaan, maar het deed ons vreselijk lachen.

Na een paar dagen gaven wij het natuurlijk op. Hugo was al met iets anders bezig: het script voor een nieuwe *Emmanuelle*-film, dat de toenmalige echtgenoot van Sylvia Kristel, de Franse producent Philippe Blot, bij hem had besteld. In minder dan een week was het scenario van *Emma* klaar. Het was een hilarische parodie op de eerste *Emmanuelle* uit 1974, waar Claus, al verschijnt zijn naam niet in de aftiteling, al achter de schermen aan meewerkte: de dolle avonturen van een rijpere Emmanuelle in een roadmovie-achtige, erotische komedie die zich tussen Los Angeles en Mexico afspeelt, uiteraard vertolkt door Sylvia, die intelligent genoeg is om de nodige zelfspot niet te schuwen.

Tot mijn grote verwondering stelde Hugo mij voor om de film te regisseren. Een geraffineerde manier om mij te bedanken dat ik *Het Sacrament* had mogelijk gemaakt. Blot en Sylvia, die allebei van *Mascara* hielden, aanvaardden dit voorstel. Er volgde een groot aantal luidruchtige productievergaderingen, zowel in Sylvia's woning in Saint-Tropez als bij ons in de Provence. Er werd meer gelachen, gegild en gedronken dan gewerkt, maar dat liet ik aan mij voorbijgaan. Ik had in vijf jaar niets gedraaid en de kassa was leeg. Ik had bovendien aan den lijve ondervonden hoe kafkaïaans het was om

in Vlaanderen nog een film te financieren. Hier leek alles plots eenvoudig en vanzelfsprekend. Verdacht eenvoudig zelfs. In een paar weken slaagde Blot, die nochtans het buskruit niet had uitgevonden en als een karikatuur van de megalomane filmproducent door het leven ging, er tegen alle verwachtingen in om de nodige miljoenen bijeen te rijven. Mijn contract werd in het bijzijn van sombere advocaten die uit *The Godfather* leken te zijn gestapt, in volle zon ondertekend. Akim Tamiroff en Tom Berenger zouden de cast vervolledigen. Ik verheugde mij erop om met de mooie dame te draaien van wie ik jaren voordien een glimp had opgevangen tijdens mijn bezoek aan Hugo in Amsterdam. Zij was inmiddels tot een wereldster uitgegroeid en mijn liefde voor stars was iedereen bekend. Onze koffers stonden klaar om naar L.A. te vliegen voor de *repérages*. Maar toen verdween mijnheer Blot onverwacht en geruisloos in de natuur met de kassa. Een cliché, zou ik zeggen. Met het gevolg dat, zoals de meeste filmprojecten, ook *Emma* in de kiem werd gesmoord. Het zou geen grensverleggend meesterwerk geworden zijn, maar dat wij er allen lol aan beleefd zouden hebben, weet ik zeker.

Zo zit nu eenmaal het leven van filmmakers in elkaar. Sylvia vroeg de echtscheiding aan en Hugo en ik keerden terug naar onze krekels, onze lavendel, onze olijfbomen en onze Trivial Pursuit.

Trivial Pursuit

Hugo was dol op gezelschapsspelen. Ik zie hem nog met zijn broers tot diep in de nacht zitten kaarten, in het rokerige achterzaaltje van de Gentse Hotsy Totsy, waar het biljart stond, omringd door uitvergroete portretten van gangsters en beroemde bokkers. Maar daar hield hij het niet bij. Elke uitvlucht was goed om zijn vrienden tot een geïmproviseerd intellectueel toernooi uit te dagen. Hij vond zelfs ingewikkelde spelletjes uit waarbij men zijn vragen moest beantwoorden om de letters van een naam te vinden die hij alleen kende. Hij keek ook dagelijks naar de Franse quiz *Questions pour un Champion* en gaf sneller dan de deelnemers de antwoorden op de meest absurde en uiteenlopende vragen. Wij ergerden ons dood aan het feit dat hij alles wist, van de Tirolse uitdrukking voor de netvliesontsteking van de reebok en de lievelingsdrank van Jake LaMotta tot het parfum van de drukker van de eerste uitgave van *Ulysses* of de hobby's van de tweede assistent van John Huston op de set van *African Queen*. Waarom en waar hij al die gegevens opstapelde, is voor mij altijd een raadsel gebleven.

Ons gezelschapsspel bij uitstek was Trivial Pursuit. Wij speelden het met de vaste kern die in de zomer naar het Zuiden afzakte: Eddy en Goedele van Vliet, Jan en Simone Vanriet, Jan Decleir, Hugo Van Den Berghe en Blanca Heirman, Adriaan van Dis, Cees Nooteboom.

Tijdens memorabele, eindeloze nachten kon hij, nu eens opgewonden als een kind, dan weer verwaand als een vermoeide diva, het verbouwwereerde gezelschap met zijn encyclopedische kennis overbluffen. Hij won altijd en wist niet van ophouden. Zelfs wanneer het begon te dagen en de lucht roze kleurde, de asbakken uitpuilden en de lege wijnflessen de toegang tot het terras versperden, bleef hij wakker en geconcentreerd antwoorden. Niet dat hij niet tegen zijn verlies kon. Dat probleem stelde zich niet. Als hij speelde was het om te winnen. Anders zag hij er het nut niet van in. Zoals hij zich moeilijk als schrijver kon inbeelden om, al was het in zijn taal, niet de beste te zijn.

Een keer heb ik hem nochtans weten verliezen. Het was zijn beurt om te antwoorden, hij koos voor de rubriek Kunst en Literatuur en iemand stelde hem een vraag waar hij het antwoord niet op wist: Wat is de titel van de eerste roman van Patrick Conrad? Ik herinner mij zijn ondeugende blik die mij vandaag nog doet twijfelen of hij het niet opzettelijk deed. Want ik kan mij moeilijk voorstellen dat iemand die zowel het soortelijk gewicht van piepschuim als het nummer van de hotelkamer waarin Dylan Thomas zelfmoord pleegde kent, hier niet kon op antwoorden. Des te meer omdat ik hem jaren voordien een exemplaar van het boekje had gegeven. Het is waarschijnlijk de enige partij die ik gewonnen heb. Een bittere overwinning, achteraf bekeken.

Trouwen

Toen hij jong was, vergeleek Claus zich vaak met een valk. Omdat hij trouw blijft aan zijn wijfje. Valken, had hij horen vertellen, worden samen oud op dezelfde rots en wanneer de ene sterft, vergaat de overlevende van de honger. Dit was het romantische beeld dat hij zich toen van het huwelijk maakte of althans de manier waarop hij erover sprak. Met Elly Overzier, actrice en dochter van een Nederlandse reder, trad hij in 1953 in het huwelijk om haar vader, die zich zorgen maakte omdat het jonge paar samenwoonde, wat toen nog als een zonde werd beschouwd, gerust te stellen. 'Die man heeft miljoenen op tafel gelegd', vertrouwde Hugo mij ooit toe, 'en wij hadden het niet breed.' Zo'n bruidsschat wimpel je niet af. En op de koop toe was Elly nog mooier dan Anita Ekberg, de weelderige actrice die in Fellini's *La Dolce Vita* om middernacht in avondjurk door de Trevifontein stapt en destijds als een fatale hersenschim in de erotische dromen van elke man met een gezond libido kwam spoken. In 1963 wordt zijn zoon Thomas geboren.

Al ging de valk met de tijd steeds vaker een kijkje in de vallei nemen en, om het met een andere pluimvee-metafoor te zeggen, de dans van de reiger dansen, hij bleef met Elly op afstand getrouwd. Zoals het een auteur van goeden huize betaamt, ontvluchtte hij de dagelijkse sleur en had hij liever niemand om zich heen.

Dat nam niet weg dat hij een vrij indrukwekkende reeks van al dan niet vaste partners had. Ik heb weinig vrouwen gekend die zijn charme konden of wilden weerstaan. Zelf maakte hij er weinig werk van. Behagen en bekoren waren natuurlijke gaven waar hij ten volle van genoot, al was het met een geveinsde verwondering. Voor hem volstond het zich te laten verleiden en te kiezen.

De meest besproken en glamoureuze verhouding waar ik getuige van ben geweest was natuurlijk die met Sylvia Kristel, die hem een tweede zoon schonk, Arthur, en met wie hij ettelijke jaren een mondain maar oppervlakkig bestaan in Parijs leidde. Zij vormden een antagonistisch, mythisch paar: de aantrekkelijke, jonge filmster en de rijpere, beroemde schrijver, een moderne uitgave van het Marilyn Monroe-Arthur Miller-koppel. Maar de holle, hectische levenswijze van het Parijse filmmilieu lag hem ook niet. Na een paar jaar ontvluchtte hij die schijnwereld en trok hij zich andermaal alleen in Gent terug, om te schrijven en te schilderen, omdat hij voor niets anders deugde, of gewoon, om ongestoord en afwezig voor zich uit te staren. Mijn leven lang heb ik hem daarom benijd. Die bekwaamheid om weg te kruipen, om zich in zijn bolster op te sluiten en zich van de buitenwereld af te zonderen om zich uitsluitend op zijn werk te concentreren, heb ik nooit gehad. Daar is moed en hoogmoed voor nodig. En een beetje geluk.

Ook de gave om zoals hij lang getrouwd te blijven, viel mij niet te beurt. Toen ik in juni 1982 voor de derde maal in het huwelijk trad, toevallig ook met een Nederlandse actrice, nodigde ik Hugo op de bruiloft uit. Om het feest enige luister bij te zetten en mijn vrienden te overbluffen, moet ik vandaag wel bekennen. Hij antwoordde met een handgeschreven briefje – handgeschept papier, paarse inkt, groot, sierlijk handschrift – waarin hij bedankte voor de uitnodiging. Helaas was hij de mening toegedaan dat mijn huwelijksfeest ook zonder hem van de nodige panache zou getuigen. Nu pas besef ik dat hij de laatste hand aan *Het verdriet van België* legde, niet wenste afgeleid te worden en het nog minder dan gewoonlijk zag zitten om zijn ongemak achter een masker van gladde beleefdheid te moeten verbergen, te midden van een grote menigte waar hij het middelpunt van de belangstelling zou zijn. Ik was vreselijk teleurgesteld. Zijn aanwezigheid betekende voor mij toen meer dan het huwelijk zelf.

Maar negen jaar later, in 1991, maakte hij het goed door mijn getuige te zijn toen ik voor de vierde maal in het stadhuis van Antwerpen voor de burgemeester stond en met mijn Braziliaanse levensgezellin in het huwelijk trad. Hij kende het terrein. Tweemaal was hij in dezelfde trouwzaal getuige geweest van Hugues C. Pernath: een eerste keer drieëndertig jaar voordien, toen Hugues in 1958 met Jen trouwde terwijl ik op

schoolreis het Atomium bezocht en een tweede keer in 1970, toen hij Myra huwde.

's Avonds zaten wij *en petit comité* in het art-deco-decor van restaurant Euterpia, een van onze vaste adressen, te dineren. Hij had het over zijn vriend Sinatra, die vijfmaal getrouwd was. Ik was dus op de goede weg. Hij voegde er in één adem aan toe dat hij van plan was om van Elly te scheiden. Na achtendertig jaar medeplichtigheid. Ik kon mijn oren niet geloven en keek naar Veerle, die 's morgens ook getuige was, alsof ze het decor was komen verkennen. Zij was erin geslaagd de valk te overtuigen, daar waar alle andere vrouwen gefaald hadden en zij kon haar blijdschap en haar trots moeilijk verbergen. Ik heb het talent, de intelligentie en het doorzettingsvermogen van mijn oudste vriendin nooit onderschat. Zij is van het ras van de grote verleidsters, maar ze bleef mij verbazen. Betekende dit dat zij ook gingen trouwen? Hugo mompelde iets onbegrijpelijks over schildpadden die dit soort ritueel ook niet nodig hebben, bestelde een tweede dozijn oesters en veranderde van onderwerp.

Twee jaar later was het zover. Veerle de Wit en Hugo Claus traden in het huwelijk op 12 juni 1993. Wat eerst, veronderstel ik, als een discrete formaliteit bedoeld was, groeide uit tot een triomfantelijke, prinselijke bruiloft die het hof van Laken waarschijnlijk van afgunst heeft doen knarsetanden of elke *rockstar* van jaloersheid deed

kwijlen. Er was geen Vlaming die niet op de hoogte was, maar dat was Claus' probleem geworden: wat hij ook produceerde of ondernam, het werd meteen nationaal nieuws.

Ik heb de vreugde van het volk helaas niet mogen delen. Ik verbleef toen in Brazilië en schreef hem de volgende brief:

Porto Alegre, 12 juni 1993.

Beste Hugo,

Toen ik vanmorgen brutaal met hoofdpijn en met slib in de keel wakker werd omdat buiten een oranje taxi met gierende banden een onduidelijke schim probeerde te ontwijken en met een droge knal tegen een stilstaande vrachtwagen vol rottende vleeskarkassen terechtkwam, de zwerver, zoals later bleek, tussen het verwrongen staal verpletterend, tastte ik met gezwollen ogen de schemer af waarin de slaapkamer baadde, op zoek naar mijn Seiko-polshorloge dat ik gisteren voor het slapen op de Nederlandse vertaling van American Psycho op het nachttafeltje had neergelegd. De fluorescerende wijzers duiden kwart voor negen aan. In België was het dus veertien uur geweest en verlieten je vrienden en genodigden het huwelijksfeest in de majestueuze foyer van het Bourla-theater. Omdat de aarde rond is en ik in haar schaduwzijde vertoefde terwijl ginder, bij julie, de zon over de Grote Markt scheen, lag ik, dromend

van Manhattan, drillboren, Ralph Lauren Body Cream, geschoren kutten, beursberichten en gesmolten ogen op mijn verwarmde matras te slapen terwijl jij het met vaandels versierde stadhuis van Antwerpen binnenstapte om voor het voltallige schepencollege in gala-uniform, tussen historische fresco's en sanseveria's in koperen potten andermaal te trouwen, precies op de plek waar je twee jaar geleden als indrukwekkende getuige mijn huwelijk met de vrouw die nu naast mij ligt te treuren, bijwoonde. Buiten hield de bevolking op veilige afstand van de spuitende Brabo haar adem in, wachtend om jullie na de plechtigheid onder een regen van rozen en rijst toe te juichen. Beneden, op straat, werden de darmen van de vermorzelde landloper in een plastic zak bij elkaar geveegd.

In de kamer hiernaast staan al twee televisietoestellen aan waar niemand naar kijkt. Ik zit op de rand van het bed, als een stille wond, sinds lang leeggebloed, sta moeizaam op, open het raam om naar vreemde vogels te kijken die in zware, roerloze bomen van rubber tussen zwarte avocado's vergaderen. Dit land staat op instorten maar het feestlawaaï blijft het gejam van de zombies in de rioleringen overstemmen. Dit is de prijs van de oppervlakkigheid: een bloemkool kost hier drie maandlonen terwijl in glimmende salons dames op leeftijd die lijken op Russische hazewinden dromen van gigolo's die zij Christian noemen omdat het de voornaam van Dior was en zij zich op die manier even in Parijs wanen. De kamer ruikt naar kinderen. Waarschijnlijk komt de zure

lucht door het open raam binnengewaaide en is dit de geur van Brazilië.

Vroeger beschouwde ik het huwelijk als een onafgewerkt geschenk. De jaren hebben mij wijzer gemaakt. Nu weet ik dat het de beste oplossing is voor mensen die houden van eenzaamheid. Of van tweezaamheid. Zoals jij en ik.

Ik verheug me om jou en de jonge bruid in de morgen binnenkort in het Zuiden weer te zien.

Misschien stoppen wij opnieuw met roken. Welcome to the club.

Tot gauw,

Patrick

Bij het herlezen van dit vrij uitzichtloze briefje besef ik dat het weinig klassieke gelukwensen bevat. Brazilië en eenzaamheid, daar gaat het over. Twee onderwerpen waar wij het eens over waren dat ze in iemands leven even beklemmend als onmisbaar konden zijn.

Ik heb de brief nooit verzonden omdat ik hem te emotioneel vond. En Hugo was niet de persoon om in het dagelijkse leven kwistig met emoties om te gaan. Ik bedoel de overweldigende, theatrale, sentimentele emoties die de keel dichtsnoeren en die ik *luchthaven-emoties* noem.

Tijdens de plechtigheid in het stadhuis van Antwerpen begon Jan Decleir plots hardop te zingen: 'Den Hugo is getrouwd! Hij zit in de misère, hij zit in de misère!' Maar Veerle en Hugo bleven door weer en

wind tot het einde bij elkaar. Vijftien jaar. Hij was haar meester, zij was zijn vrouw, zijn vriendin, zijn maîtresse, zijn agent, zijn chauffeur, zijn bank, zijn lief, zijn agenda en uiteindelijk zijn verpleegster. Een medeplichtig, onvernietigbaar, vanzelfsprekend paar. Alsof de metafoor van de valk die hij in zijn jeugd zo gretig aanhaalde, misschien toch de meest adequate was wanneer hij over trouw en liefde sprak.

Foto

In 1960 kocht ik met mijn spaarcenten de tweede druk van *Waar is de eerste morgen?*, een bij A. Manteau uitgegeven bloemlezing uit de experimentele poëzie in Vlaanderen, samengesteld en ingeleid door Jan Walravens. Het was mijn eerste contact met Vlaamse dichters als Gaston Burssens, Hugo Claus, Ben Cami, Eric van Ruysbeek, Adriaan de Roover, Paul Snoek, Gust Gils en Hugues C. Pernath. Van elke schrijver werd een foto in het boek afgedrukt. Zij deden allen hun uiterste best, de dichters, om er zo voordelig, origineel of charmant mogelijk uit te zien. Maar één foto steekt als een rots uit de zee boven alle andere uit: het portret van Claus, een brok emotie en wilskracht voor een bakstenen muur, een close-up van een ongelooflijke melancholie die op de vijftienjarige puber die ik was een diepe indruk maakte. Claus was anders dan de anderen.

Het moet een zonnige dag geweest zijn want de schaduwen op zijn gelaat verwijzen naar de Duits-expressionistische films. Op het eerste gezicht kijkt hij kwaad, recht in de lens. Maar achter het boze masker schuilt twijfel, revolte en zelfs iets wat op wanhoop lijkt. Hugo kwam net terug van een reis door de Verenigde Staten, samen met Fernando Arrabal, Italo Calvino, Claude Simon, Charles Tomlinson en Claude Ollier. Iets waar ik toen natuurlijk geen kennis van had. En toch deed hij mij met zijn witte T-shirt en zijn suède jasje aan James Dean denken, de andere mooie, tragische angry young man. Een James Dean die uit de Griekse mythologie zou zijn gestapt. Of nog eerder aan Caligula, de despotische en wrede Romeinse keizer van wie ik in het Louvre een borstbeeld had ontdekt dat dezelfde opgekropte colère uitstraalde. Ik bezit de bloemlezing nog steeds. De vaalgroene kleur van de kaft is vergaan. Uit pure nieuwsgierigheid open ik het boek op pagina 107. Het papier is vergeeld en ruikt naar verpulverd hout. Misschien is het geen toeval dat het eerste gedicht van Claus, over een veulen dat in een tuin naast de sporen van een landelijke trein doodvriest, 'Caligula' als titel draagt.

Hugues C. Pernath

Met Hugues C. Pernath in 1974 (archief auteur).

Ik had een vriend die het niet wilde toegeven omdat hij zelf een vriend had die daar ook moeite mee had en die vriend heette Hugues C. Pernath.

Toen hij op 4 juni 1975 op drieënveertigjarige leeftijd op de trap die naar de privéclub VECU leidde aan een hersenbloeding overleed, stonden alle kranten en literaire tijdschriften bol van de hommages en herdenkingsgedichten. Het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* wijdde zelfs een speciaal nummer aan de overleden dichter met bijdragen van zowat heel schrijvend Vlaanderen. Behal-

ve Claus. Hij publiceerde *Het graf van Pernath*, een magistrale cyclus van twintig pagina's waarvan het gedicht 'Uitvaart' een variant is op Vondels 'Uitvaart van Maria van den Vondel', een postuum liefdesgedicht dus. Later zou hij de tekst op cd uitgeven en vandaag nog kan ik er alleen met tranen in de ogen naar luisteren: '...Zo. Dit was het. Zo meteen wordt het ook zonder jou kwart voor negen...'

Pernath had dus niet overdreven wanneer hij beweerde dat Hugo zijn vriend was. Voor ons volstond een kleine rol als verwijfde G.I. in *De vijanden* of zijn naakte verschijning tussen Bob Cobbing en Freddy de Vree als onderdeel van de Heilige Drievuldigheid in Claus' ophefmakende toneelstuk *Masscheroen* niet om ons te overtuigen. Bovendien was Hugues vrij onhebbelijk wanneer het over Claus ging. Hugo was zijn bezit en wanneer de meester in de buurt was, kende Pernath niemand meer om zich heen en werd hij nog dover dan hij, zoals Burssens, beweerde te zijn. Hij gedroeg zich als een jaloerse minnaar wanneer iemand in zijn bijzijn het woord tot Hugo richtte, dezelfde jaloersheid die hij aan de dag legde wanneer hij trots en mysterieus met een nieuwe verloofde kwam aanzetten. En wij, waren wij niet jaloers wanneer hij, de rug naar ons gekeerd, parmantig met Hugo alleen aan de toog ging zitten? En Hugo, was hij op zijn beurt niet een beetje jaloers wanneer hij in *Het graf van Pernath* 'Je omhelsde ook teveel domme mannen, *dom oor.*' schreef?

In die wufte Pink Poets-periode werd de vriendschap tot broederschap verheven. Vriendschap had iets absoluuts, ritueels, gecodeerds, onwrikbaars en ontegensprekelijks. Hugues was niet alleen de gouverneur van ons doorluchtige gezelschap, hij was vooral mijn andere spirituele vader die ik toen, in tegenstelling tot Claus, dagelijks ontmoette. Voor mij belichaamde hij, trouw aan de traditie van grote stedelijke dichters als Burssens en Gilliams, de link met Van Ostaijen en stelde hij, in zijn afstandelijke, hautaine manier van treuren en lijden, de volmaakte dandy voor. Maar hij was ook de lijfwacht die afgeleid en verleid moest worden, wilde men Claus benaderen. Zo herinner ik mij op een zomerse namiddag in 1973 met hem in zijn flat in de Otto Veniusstraat afgesproken te zijn. Toen ik aanbelde, opende hij het raam op de eerste verdieping en vroeg hij mij om een uur later terug te komen. Alsof het vanzelfsprekend was, voegde hij eraan toe dat hij mij niet kon binnenlaten omdat Hugo op bezoek was. 'Onze literatuur', schreef hij, 'is een angstaanjagende wereld. Wij wandelen met de dragers van de haat en zwijgen iedere vriendschap dood.'

Hoe onbelangrijk ook, ik kon hem dit incident onmogelijk vergeven. Tot ik tijdens zijn begrafenis in het erepark van het Schoonselhof naar Hugo keek, die even ontdaan als ik naast mij stond, en begreep dat de bewondering voor zijn overleden vriend en hun jarenlange, verscholen medeplichtigheid zo reëel waren dat ik op

het punt stond mij te verontschuldigen die dag aangeboden te hebben.

Claus las geen Vlaamse auteurs, beweerde hij, tenzij nu en dan wat poëzie van al dan niet overleden vrienden. Het lag dus aan mij om zijn vriendschap te winnen, wilde ik op mijn beurt door hem gelezen worden. Het zou jaren duren voor ik daarin slaagde.

Limousine

Het was in 1992. Hugo, die net als Pernath nooit een auto bestuurd heeft, moest op het bal van de schrijvers in Amsterdam zijn. Het stormde en Hugo zag ertegenop om in smoking de trein te nemen.

Limousines hebben mij steeds gefascineerd. Zij zijn het kitscherige symbool bij uitstek van al dan niet verdiend succes. Ik stelde hem dus voor om zo'n eindeloze Amerikaanse slee met chauffeur te huren. Daar konden we gemakkelijk met zijn zessen in en als we de kosten deelden, kwam het zelfs minder duur uit dan een vulgaire taxi. Hugo vond het uiteraard een leuk idee. Het zou hem aan de wilde jaren herinneren toen Sylvia en hij elk hun eigen chauffeur hadden. En ik zou mij, de tijd van een rit, opnieuw op het filmfestival van Chicago wanen.

Zo gezegd, zo gedaan. Om acht uur 's avonds zaten Paul Breuls (mijn toenmalige vennoot van mijn productiemaatschappij Silent Sunset Productions, via dewel-

ke ik *Het Sacrament* produceerde), zijn vrouw Marie-Louise, Veerle en Hugo, mijn vrouw Jane en ik achter in een inktzwarte Lincoln Continental Stretch Limo van een ijsgekoelde fles Dom Pérignon te genieten, op weg naar Amsterdam. Wij waren natuurlijk te laat vertrokken en de chauffeur deed zijn uiterste best om de verloren tijd in te halen. Hij raasde over de gladde snelweg en toen hij in de gutsende regen een verkeersbord dat werken aankondigde moest ontwijken, slipte het monster van de baan. Gelukkig zonder schade, maar Hugo zag lijkbleek. ‘Stel je voor’, zei hij, ‘dat wij hier alle zes in een dom verkeersongeval zouden sterven. Ik kan me zo de voorpagina van *De Morgen* inbeelden: “Vlaamse cinema verliest in één klap drie van haar stoerste zonen.”’ Zoals gewoonlijk meende hij natuurlijk geen woord van wat hij zei. Maar toch bleef het tot in Amsterdam stil in de wagen en de rit leek op een eeuwigheid.

Dit voorval bracht mij op het idee om eerst het script en daarna de roman *Limousine* te schrijven, waarin zes figuren uit de filmwereld in een soortgelijk voertuig worden ontvoerd en verdwijnen.

De dag waarop de roman verscheen, moesten Hugo en ik toevallig op een poëziefestival in Watou optreden. Wij spraken bij hem thuis in Antwerpen af. Hij zou mij met Cees Nooteboom in een andere wagen volgen. Toen hij instapte, overhandigde ik hem trots het eerste exemplaar van *Limousine*. Geen uur later stapte hij in Watou

uit de wagen en zei: 'Ik heb je boek met veel aandacht gelezen. Ik zou het een klassieke thriller durven noemen. Iets wat ik bij gebrek aan enige logica nooit zou kunnen schrijven. Daar is mijn verstand te verward, mijn verbeelding te chaotisch voor.'

Ik voelde mij gevleid, bedankte voor de snelle reactie, al wist ik dat niemand een boek van driehonderdvijftig pagina's in drie kwartier kan uitlezen. Vooral niet in een auto, luisterend naar de steeds boeiende verhalen van Cees.

Normaal gesproken zou de roman in 2009 in Hollywood verfilmd moeten worden. Wie de rol van het personage tot wie Hugo mij inspireerde zal spelen, is mij nog niet bekend.

Eten

Er was ooit in een godvergeten steeg in Cavaillon een restaurantje dat, als ik het mij goed herinner, La Tonelle heette en waar Hugo en Jan Decleir ons regelmatig naartoe namen. De soort verborgen gelegenheid waar godzijdank geen toeristen komen en waar de *patron* op zijn pantoffels zelf in een piepkleine, vieze achterkamer traditionele, huiselijke kost klaarmaakt. Het soort tent waar je met zwarte tong, lippen en tanden de tafel verlaat na de rode huiswijn gedronken te hebben. 'Laat ons vanavond naar "Vet en Veel" gaan', zeiden ze, want zo noemden Jan en Hugo – terecht – La Tonelle.

Wat er daar, meestal op een gebarsten bord, werd opgediend, was precies de keuken waar Hugo van hield: zwaar, moeilijk te verteren, maar eerlijk en overvloedig. Hij voelde zich even ongemakkelijk als ik in die opschepperige restaurants waar zelfs de soep verticaal is en een bord stoofvlees noodgedwongen op een suprematistisch doek van Malevich moet lijken. Maar wanneer wij toch in een dergelijke gelegenheid belandden, kon het er niet gek genoeg aan toe gaan en bestelde hij systematisch het raarste gerecht van de kaart, een risotto van hanenkammen bijvoorbeeld of slakkeneieren in karamel. Ik heb hem zelfs een volledig verzonnen gerecht weten bestellen. Het was in een uiterst pompeus restaurant in het Zuiden en Hugo las ons schuddend van het lachen de menukaart voor. Toen de gemaaniëerde maître d'hôtel hem met veel gebaartjes vroeg wat *monsieur Claus* wilde eten, antwoordde hij zonder een spier te vertrekken: '*Une couille de grive**. *Une seule, comme il se doit.*'

Nee, de nouvelle cuisine werd niet voor hem uitgevonden. Net als ik hield hij van wat wij horizontaal voedsel noemden, donker en zwaar voedsel, donker als het bloed in een bloedworst. En van grote porties, alsof hij, zoals iedereen die de honger gekend heeft, vreesde tekort te komen. Geen twee maar drie dozijn oesters, geen halve maar een hele patrijs. Maar nog meer dan

* Een lijsterkloot.

ik gaf hij de voorkeur aan wat hij de nobele delen noemde en de onwetenden als afval beschouwen: ingewanden, maag, nieren of hart. Hij kon grommend als een gemaniëerde proletariër het parfum van een dampend bord darmen opsnuiven. Het gegrom had hij met een andere gulzige vriend, de cineast André Delvaux, gemeen. Het proletarische was een ietwat gemaakte pose die paste bij zijn keuze. Hugo zien tafelen was een feest en, al keek hij altijd een beetje misdeeld naar het bord van zijn buurman, hem zien genieten een plezier. Het had iets van een uiterst verfijnde variant op een primitief ritueel. 'Je bent wat je eet', zei hij. Niet eenmaal in zijn leven heeft hij zelf gekookt.

Foto

Hugo staat niet alleen op de foto. We zijn in 1975 en de fotograaf heet Paul Huf. Het gaat wel degelijk om een geënceneerd portret want hier telt alleen het onderwerp. De achtergrond is neutraal grijs. Wij zijn nergens. Al wat telt is het licht dat op hem valt, op hem en zijn jonge geliefde Sylvia Kristel. Hier is alles weerkaatsing en slechts weerkaatsing. Rond hen is de wereld opgehouden te bestaan.

Zoals het hoort voor een foto waarvan men weet dat zij definitief de geschiedenis zal ingaan, is elk detail bestudeerd. Eerst is er de pose. Beide weten wat het betekent. Sylvia was topmodel voor zij acteerde en de

camera houdt van haar. Hugo is fotogeniek en weet precies hoe hij het licht moet opvangen om zo voordelig en geheimzinnig mogelijk voor te komen.

Zij ligt voor hem, als een kat op een heet zinken dak maar dan op een zwartleren sofa, gehuld in een eenvoudig, los, zwart gewaad waaronder wij ons haar naaktheid inbeelden. Wat we van haar zien is de perfecte symmetrie van haar gelaatstreken, de zelfverzekerde schoonheid van haar ogen, de gaafheid van haar melkwitte hals, de sierlijkheid van haar gemanicuurde handen, een dunne enkel, een eindeloze, blote voet. De rest houdt zij voor haar man.

Hij zit achter haar op de rugleuning van de sofa, licht voorovergebogen, en domineert de situatie. Hij beschermt haar en al raken zij elkaar niet aan, toch vormen zij één organisch geheel, één harmonische vorm. In die zin lijkt de compositie op een beeld van Rodin, een kuise versie van *De Kus* bijvoorbeeld.

Het was een periode van overvloed. Hugo draagt (uitzonderlijk) een zijden das, bestudeerd slordig, losjes op een open kraag geknoopt. Uit de linkermouw van zijn zwarte alpaca colbertjasje steekt een kraakwitte manchet die een duur maar discreet polshorloge half verbergt. Zijn rechtervoet steunt op de armleuning van de sofa, parallel met de blote voet van Sylvia. Hij draagt glimmende, handgemaakte schoenen.

Dit is niet meer het portret van een schrijver, maar van een popidool en zijn muze, in de sfeer van de foto's

van Serge Gainsbourg en Jane Birkin, die in dezelfde periode in *Vogue* of *Paris Match* verschenen. Nooit heb ik Hugo later een das en nog minder een opvallende ring weten dragen.

De wolken

Naar het einde toe had Hugo steeds meer moeite met schrijven. Nooit had hij mij uit zichzelf gesproken over waar hij mee bezig was als ik hem geen ongelegen vragen stelde. Tot het laatste jaar. Vijf- of zesmaal stelde hij mij, midden in een gesprek, de vraag wat ik van *De wolken* dacht als titel voor zijn nieuwe roman.

‘Zeg me eerlijk,’ vroeg hij een beetje wanhopig, een beetje dromerig, ‘vindt ge *De wolken* een mooie titel?’

Telkens opnieuw antwoordde ik met mist in de ogen dat ik het prachtig vond. Alleen bleef het helaas bij de titel en heeft hij, naar mijn weten, het boek nooit geschreven.

Ik had zelden de eer een van zijn werkkamers alleen te mogen betreden. Tot een paar weken voor zijn overlijden, toen hij mij vroeg om zijn sleutels, die op zijn bureau lagen, te gaan halen. De werktafel was zoals gewoonlijk mooi gerangschikt. De balpennen, de inkt-pot, de potloden hadden hun vaste plaats. Midden op de tafel lag een vel papier waarop hij een paar moeilijk leesbare, kromme woordjes had neergeschreven die boven aan het blad als wolken in een smetteloze zomerlucht zweefden: *De wolken*, waarschijnlijk.